SARAWAK

EXPLORACIONS GEOGRAFIA

IFRI N'TAOUYA (MARROC)

LA COVA DE LES CERIMÒNIES

MONOGRÀFICS SARAWAK

15-2018

IFRI N'TAOUYA (T'OUAYA), MARROC. LA COVA DE LES CERIMÒNIES

La cerimònia. Marroc-2013
Lluís Auroux i Poblador. Associació Catalana de Bioespeleologia

Compendi
Montserrat Ubach i Tarrés. Sarawak Exploracions i Geografia

Resum

Article de Lluís Auroux sobre la cerimònia presenciada a la cova Ifri N'Taouya (Ait Mehammed, Gran Atlas) durant l'expedició de 2013 al Marroc; la número 16 del "Projecte de Bioespeleologia Atlas al Marroc" organitzat per l'Associació Catalana de Bioespeleologia.

L'autor cita també la primera expedició espeleològica de 1966 al Marroc a càrrec de l'ERE del CEC i transcriu part de l'article de Montserrat Ubach publicat a la revista Espeleòleg 2. 1967 en el qual també parla de l'aspecte sagrat de l'Ifri N'Taouaya i de les experiències viscudes durant l'exploració a la cova.

Tanca l'article un compendi d'allò publicat sobre la cavitat a càrrec de Montserrat Ubach amb la descripció i topografia realitzada durant l'expedició Atlas 1984, amb fotos inèdites, i una recopilació dels resultats faunístics de la cova.

Nota sobre el nom de la cova: *En aquest article, que inclou textos inèdits i altres ja publicats, l' fri apareix en dos noms: N'TOUAYA i N'TAOUYA. Aquest darrer (T'aouya) és el que apareix en la cita més antiga que es coneix (Cinq années d'explorations souterraines au Maroc, de la Société Spéléologique du Maroc, 1953), mentre que moltes publicacions sobre la cova a partir del 60 la citen com T'OUAYA.*

LA CERIMÒNIA "Marroc-2013"

Lluís Auroux i Poblador
Associació Catalana de Bioespeleologia

Introducció:

Al Marroc i a molts altres països hi ha coves sagrades on es practiquen rituals i altres cerimònies de culte. Poden tenir grans boques o ser molt petites, tenir molt o poc recorregut, però tant sa val si les cerimònies es fan a la boca o a la zona de penombra.

Fins i tot no cal que hi hagi cova si la gent creu que hi és a l'altra banda de la roca que veneren. De fet veneren pedres grans, parets de roca a la muntanya, esquerdes, fonts, arbres o llocs plans on per nosaltres no hi ha res. Només depèn de la importància i el caràcter que li donin. És qüestió de fe, no cal veure o tocar (això també ens passa als cristians).

Segons les seves creences en aquests llocs de culte hi habiten esperits bons i dolents per a les persones. No tenen una forma definida i poden canviar d'aspecte segons el moment o al seu interès. En general, al Marroc, musulmans i jueus veneren coves diferents, si bé n'hi ha algunes que són compartides. Allò cert és que trobem poques regions que no hi hagi coves sagrades.

L'ifri N'Taouaya

La primera vegada que vaig visitar el Marroc va ser l'any 1968. Vam anar al sud d'Azilal i Beni Mellal, a la població de Ait Mehammed, a l'extensa serralada del Gran Atlas.

Per les informacions dels companys de l'ERE, que hi havien estat l'any 1966, ja sabíem que una de les coves més importants del lloc, la Ifri N'Taouya, era un d'aquests enigmàtics llocs sagrats; que la cova era molt freqüentada per la gent local i que la tenien com un lloc de culte.

Efectivament, quan aquell any 68 l'Agustí Meseguer, Francesc Sas i jo la vam visitar ja hi vam veure molta gent pels voltants, especialment dones i ens van explicar que entraven a la cova per a demanar fertilitat a alguna deïtat que hi vivia, que els curés mals, etc.

Vam poder observar com els primers cinquanta metres de la galeria les parets eren plenes d'ofrenes, en part semblant als exvots que veiem a segons quines esglésies i ermites i que hi havia farcellets de paper amb escrits, que embolicaven cabells o trossets de roba.

Pels que puguin estar interessats en anar-hi, dir-los que és tracta d'una surgència i que hi ha perill d'inundació.

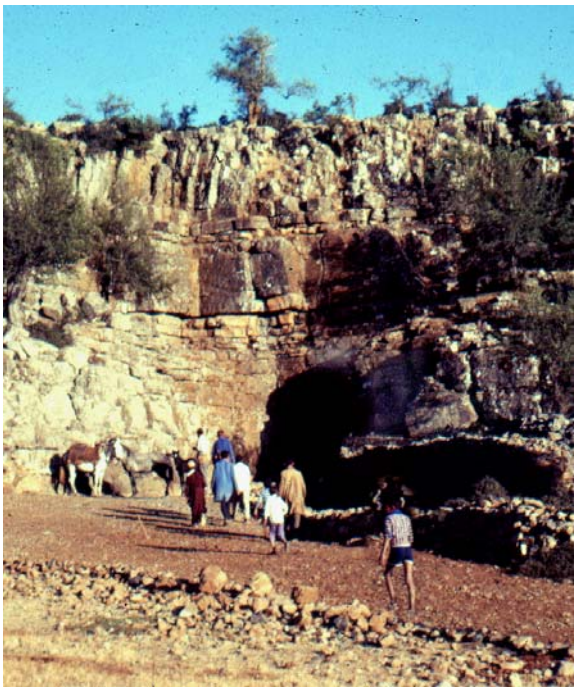

Foto superior: pastors arribant a la Ifri N'Taouaya.
Inferior: cabells de dona i escapularis a les parets

En l'època de pluges, a l'hivern i a la tardor, per la boca hi surt un important cabdal d'aigua que impossibilita l'entrada, i si no en surt, els nivells dels llacs són tan alts que només amb quatre gotes que caiguin ja entra en activitat.

A mitjans de setembre de l'any 2009, en una de les expedicions de l'Associació Catalana de Bioespeleologia dins del Projecte de Bioespeleologia Atlas al Marroc, quan estaven a uns tres-cents metres a l'interior de la cova, Francesc Alfambra, Floren Fadrique i Arnaud Faille es van veure sorpresos per una sobtada caiguda d'aigua del sostre, amb la corresponent ràpida crescuda del nivell dels llacs i inundació total. Estaven a uns 300 m de l'entrada i van poder sortir-ne "pels pèls".

Tornem al que ens interessa: L'any 2013, després de 45 anys i en la que va ser la 16 expedició del Projecte, vaig retornar a Ait Mehammed. I va ser en aquesta mateixa cova on vaig poder viure, junt amb la resta del nostre grup, una situació molt curiosa: una cerimònia hipogea.

Quan vam arribar a l'esplanada que hi ha enfront de la cova no hi vam veure ningú, tot i que és freqüentat pels pastors que porten els ramats de xais a beure al rierol que surt de la cavitat fins i tot a l'estiu.

Comencem a canviar-nos la roba de carrer per a la de feina. Al cap de poc veiem que s'acosta un grup de persones, però no ens fixem cap a on van. Un cop preparats ens dirigim a la cova, que la tenim només a uns cinquanta metres de distància i, en una paret de pedres que hi ha a l'entrada, preparem el material que hem d'entrar, en especial el de "cacera" ja que no tenim previst explorar la cavitat ni endinsar-nos gaire endins.

Surt poca aigua, la qual cosa ens diu que no són necessaris bots ja que els nivells dels llacs seran baixos i com a molt, l'aigua ens arribarà a la cintura.

Iniciem l'entrada i la vista es va acomodant a la llum que portem. Pel terra, les parets i dins el rierol comencem a observar nombroses "taques" de coloraines que semblen parracs de roba, però que vistos de més a prop resulta que són peces interiors femenines, sobretot calces i sostenidors!

De fet, a fora, dins l'aigua, ja n'havíem vist, però estaven en tan mal estat que no havíem reconegut que eren. Aquí dins estan millor conservades, possiblement perquè quan la cova actua de surgència amb un cert cabal, arrossega part de les ofrenes i les deixa, malmeses i escampades per la llera del riu.

D' esquerra a dreta: Francesc Alfambra, Floren Fadrique, Jordi Comas i Alberto Sendra Foto: Lluís Auroux.

Amb tot això comencem a sentir una remor de lluny que surt de dins de la cova. No és el so típic d'un riu subterrani, sinó el murmuri de gent parlant. Són veus de persones...i crits de gallina. No sé qui anava el primer de nosaltres però va dir: *"Sembla que no estem sols!"*. Ens aturem i llavors sentim clarament unes veus i, al cap de poc veiem unes llums que s'acosten a uns 40 metres d'on som.

Ens adonem que són aquelles persones que havíem vist a l'exterior. En Floren comença a entrar cap a dins però immediatament se'ns acosta un home amb un frontal elèctric; era un àrab, de mitjana edat, que en arribar on som ens fa senyals i gestos per fer-nos entendre que no continuem entrant, que sortim de la cova i que esperem fora.

Dins es veuen algunes llums i s'endevina la presència de dues o tres persones més. Coneixent l'ús que els habitants fan de la cova, suposem que es tracta d'alguna cerimònia i que, naturalment, no estan allà per explorar la cavitat. Respectuosament i sense dubtar-ho girem cua i sortim.

Ens quedem just a la boca, a les mateixes pedres on ens havíem preparat per entrar. I no ens hem d'esperar gaire, potser uns 10 minuts, per intuir que comencen a sortir. Jo estic just davant de la galeria i assegut sobre un a pedra. Tinc l'oportunitat d'obtenir imatges d'aquella escena però sé que als àrabs no els agrada que els hi facin fotos ni vídeo i haig d'actuar d'amagatotis.

Agafo la gravadora i intento que quedi ben dissimulada. Me la poso sobre les cames enfocant-los a ells. Recordo que amb la posició de gravació s'encén un led a la part frontal de la màquina. El tapo amb la ma, premo el botó de REC i deixo el zoom al màxim angle d'obertura.

Van sortint. En primer lloc l'home, que porta una gallina morta penjant de la ma que deixarà a terra prop de l'entrada i que l'agafarà la dona que va rere seu. L'home ens va fer un senyal de que ja podem entrar però preferim esperar que acabin de sortir. En tercer lloc apareix una altra dona que porta a la mà dreta una garrafa d'uns cinc litres d'aigua tèrbola i a l'esquerra una ampolla de 2 litres.

La quarta en sortir és una figura femenina amb la cara embolicada amb un gran mocador del coll. No entenem com però hi deu veure per poder caminar per sobre les pedres. Sembla jove, i ho dic perquè va vestida amb una samarreta amb la figura de la Hello Kitty i també perquè s'intueixen els pits.

Finalment surt una dona que va descalça amb una gran i pesada bossa a la mà. Sense dir res passen per davant nostra i se'n van.

Seqüència de dalt a baix: Home en primer terme de la comitiva. Dona amb una gallina morta a la ma i una segona amb garrafes d'aigua. Una tercera amb la cara tapada i l'ultima, descalça i amb una bossa. Finalment l'home i les dones se'n van. Autor: Lluís Auroux.

Ens vam quedar molt impressionats pel que acabàvem de veure i de viure. Unes escenes que mai s'esborraran. No cal dir que durant el temps que va durar la sortida la màquina de vídeo no se'm va bellugar ni un pèl i el primer que vaig fer va ser comprovar si s'havia gravat bé. Síii!

Ja amb l'accés lliure vam poder comprovar, a mesura que anàvem entrant, que els primers cent metres de la cavitat estaven "decorats" amb una gran quantitat de peces i restes d'espelmes col·locades a les parets, algunes encara enceses.

També hi havien ous de gallina, tant dins del riu com a les parets. Eren ofrenes per a la fertilitat. Al terra, on havien fet la cerimònia, hi havia un gran escampall de sang fresca resultat del sacrifici dels animals. No sabem si de la gallina que van deixar a la cova dins una bossa de plàstic o de la que van treure a l'exterior... o de les dues.

A partir d'aquell punt i a mida que avançàvem cap endins hi havien menys ofrenes, només alguns restes d'espelmes als nínxols de les parets.

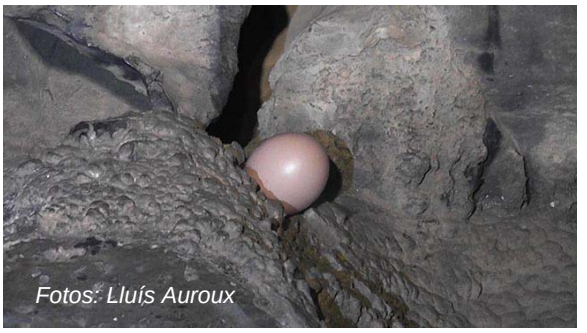

Fotos: Lluís Auroux

Una nit a la Ifri N'Touaya, 1966

Recordo un article de Montserrat Ubach, publicat a la revista Espeleòleg núm.2 sobre les activitats de l'ERE durant el *"Campament Atlas-66"* que parlava de l'exploració a l'Ifri N'Touaya i d'una conversa amb el guia, en Brahim Merzoug, en la qual li explicava les tradicions de la cova. Deia que hi havia viscut una parella que en morir van ser enterrats dins i que des de llavors era un lloc venerat per les tribus de la regió. Explicava que la gent hi anava a fer sacrificis d'animals com agraïment al "Bon Déu" de la cova.

Però no cal explicar-ho, tot seguit ho llegirem.

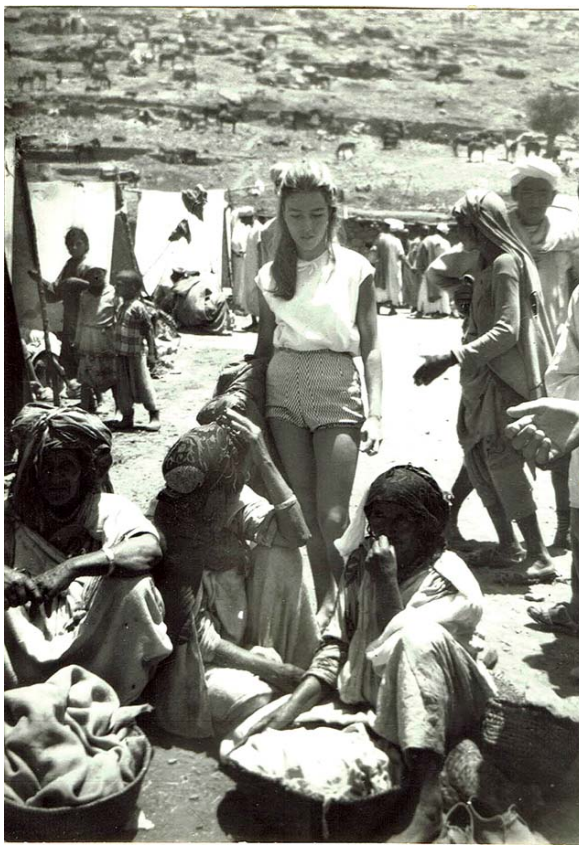

Montserrat Ubach al mercat d'Ait Mehammed, en la primera campanya espeleològica al Gran Atlas, 1966. Foto arxiu M. Ubach publicada el 19 de juliol de 2018 al blog de l'Associació Catalana de Bioespeleologia amb motiu dels 50 anys d'expedicions espeleològiques al Marroc.

Ubach, Montserrat. Espeleòleg 2. 1967.pàg. 67-70. UNA NOCHE EN LA "IFRI N'TOUAYA": CUEVA SAGRADA

Después de seis días de viaje visitando numerosas ciudades españolas y marroquíes, llegamos por fin a Ait Mehammed, poblado de una tribu bereber donde instalaríamos el campamento.

Separándonos en este punto del resto de la expedición, que proseguiría su marcha unos 60 kilómetros más hasta llegar a Ait Bougamez, zona destinada para establecer el campamento base, el E.R.E. se puso inmediatamente en acción.

Lo que habría de constituir nuestra vivienda durante varios días no podía estar mejor situado: la pradera, el riachuelo, la fuente, la carretera militar a escasos metros y la proximidad con la casa del Caid (gobernador de la región), haría que nuestra estancia en Ait Mehammed se viese colmada, dentro de lo posible, de las mayores comodidades.

Desde el preciso momento de nuestra llegada una verdadera representación de niños y mayores de la tribu fueron nuestros más constantes espectadores, lo que tendría que proporcionarnos un grave problema en los primeros días cada vez que nos viéramos obligados a abandonar las tiendas de campaña para ir de exploración.

Pocas horas más tarde y junto con Brahin, joven nativo que se convertiría en nuestro fiel amigo, eficaz acompañante e indispensable traductor al francés de la difícil lengua bereber, nos dirigimos de prospección a la Ifri N'Touaya, cueva de la que teníamos ya referencias y que habíamos decidido explorar aquella misma noche.

A unos veinte minutos del lugar en que dejamos nuestro coche y en medio de un paisaje típicamente africano, encontramos la entrada, majestuosa, de la cavidad.

Abriéndonos paso entre los rebaños de exóticas ovejas que saciaban su sed en las aguas del río subterráneo que afloraba apacible a la superficie, penetramos en el interior de la Ifri N'Touaya.

Lo que allí vimos, nos llenó de asombro. Un espectáculo inverosímil se ofrecía a nuestros ojos. Del techo y las paredes colgaban negras cabelleras de mujeres, escapularios, trozos de vestidos, collares y otras prendas personales, que dando a la caverna un aspecto sombrío y a la vez seductor, nos dejó perplejos.

Fue Brahím con su tímida voz, quién nos sacó del asombro diciendo: Vivía aquí un santo varón con su compañera que fueron enterrados en el IFRI al morir, siendo desde entonces este lugar venerado por todas las tribus de la región, y así cada viernes, las mujeres ataviadas con sus mejores trajes y adornos, vienen a sacrificar animales (generalmente gallinas) como agradecimiento por los dones concedidos por el "Buen Dios" de la cueva. Las aves son abandonadas y recogidas por los pobres. Estos mechones de cabellos los ofrecen como petición de hermosas cabelleras, y si por ejemplo un niño no duerme por las noches, la madre va a ver al "toubib" (médico) quién le escribirá unas palabras del Corán en el escapulario que el pequeño llevará colgado en el cuello hasta que se restablezca y una vez logrado, vendrán a entregar este objeto en prueba de reconocimiento al Dios de la N'Touaya.

Después de una breve pausa, Brahín continuó: No hace muchos años un joven soldado, después de sacrificar un cordero aquí en la entrada, se atrevió a penetrar en la cueva con una embarcación. Primero encontró pobres y después ricos y finalmente, y cuando ya se hallaba completamente perdido, se le apareció un gigante, que cerrándole los ojos y premiándole por haber matado al animal, le condujo a la superficie.

Sentados al borde del río subterráneo, en la penumbra, escuchando las palabras de nuestro amigo y flotando en el ambiente un no sé qué de misterio, sentimos una vez más la intensa llamada de las tinieblas y el deseo inexplicable de internarnos en ellas.

1966. M. Ubach de camí a l' fri N'Touaya amb dues dones berebers (foto inèdita. Arxiu M. Ubach).

Brahim Merzoug es va convertir en el guia dels espeleòlegs i en el seu indispensable traductor (foto inèdita. Arxiu M. Ubach).

La gran amplitud de galería ya completamente inundada que nos impedía avanzar en terreno seco obligó a abandonar nuestra prospección. Volveríamos con el material adecuado horas más tarde, cuando la eterna noche de nuestro mundo reinara también en el exterior.

Nos lo habían advertido: Aits Mehamed es una región en donde las serpientes venenosas y los escorpiones tienen su paraíso. Efectivamente así era, y entonces de noche, y cuando teníamos que hacer de nuevo los veinte minutos a pié que nos separaban de la cueva, por un terreno abrupto, cargados con material, con escasa luz y siempre al borde de un regueruelo, pensábamos tomar toda clase de precauciones, tal como nos aconsejaran en la tribu.

Nos despedimos de nuestros compañeros del CADE Roca y Canals, que habían venido de Aits Bogamed a traernos víveres y se habían detenido en la carretera al vernos, y rogándoles que siguieran con su coche hasta el campamento que había quedado al cuidado de Brahim y un amigo suyo, emprendimos la marcha hacia nuestra meta.

1966. Els soldats del Caid visitant el campament de l'ERE durant l'expedició de 1966 organitzada pel Centre Excursionista de Catalunya. Al fons M.Ubach i Esteve Petit (foto inèdita. Arxiu M.Ubach).

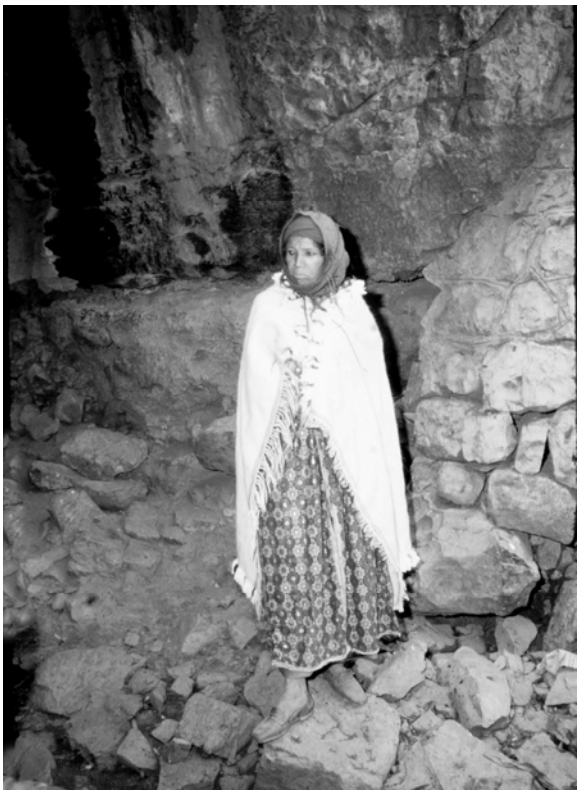

1966. A l'entrada de l'Ifri N'Touaya. Amb un ramat de cabres i dona bereber (Fotos inèditas. Arxiu M.Ubach).

Los veinte minutos nos parecieron eternos. Cada vez que uno de los enormes sapos que se hallaban allí en gran cantidad, saltaban al roce de nuestros pies, no podíamos evitar un sobresalto.

Por fin llegamos a la cueva sagrada. Dejamos en el interior, a escasos metros de la entrada, todo el material y dimos una rápida ojeada a aquellas prendas tan singulares ofrecidas por los bereberes al "Buen Dios de la cueva" que nos parecían ahora, a la sola luz de nuestras lámparas eléctricas, mucho más atractivas que horas antes.

Al doblar un recodo de la vasta galería, y cerca del lugar en que el agua había puesto punto final al reconocimiento anterior, quedamos inmóviles: una vela encendida colocada en un saliente de la pared, iluminaba tenuemente la cavidad, haciendo resaltar enormemente los largos mechones de cabellos que se encontraban a su alrededor.

Nos acercamos a ella y comprobamos con asombro que ni una sola gota de cera se había derramado. Alguien la acababa de encender, pero ¿quién? Sin duda, nos dijimos, sería algún nativo que habría ido a ofrecer un sacrificio, pero eran las 11 de la noche, ¿a estas horas?, y en tal caso ¿donde estaba? No había tenido tiempo de salir al exterior por lo que se encontraría escondido en algún recodo.

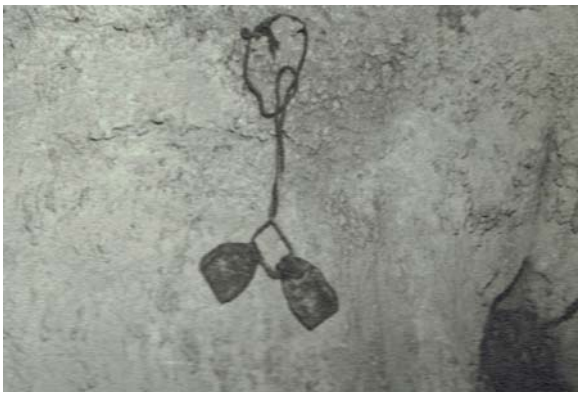

1966. Escapularis penjats a la paret de la cova.

Volvimos atrás, y desde allí gritamos al posible desconocido que saliese, que no tuviese miedo, pero nada, un silencio absoluto por respuesta.

La verdad es que tal vez la intranquilidad nos dominaba más a nosotros que a él. Pero conocido el gran fervor que los bereberes sienten por la cueva y por su Dios, ¿quién nos aseguraba que nuestro hombre no estaría, furioso, esperando en su escondrijo a que pasásemos por delante de él, para arremeter contra los que creyese profanaban un lugar tan sagrado?...

No patiu. El final va ser feliç, aconseguint explorar poc més de 2.000 m. de la cova.

28 de setembre de 2018

Expedició ERE-1966. D'esquerra a dreta: Josep Mª Camarasa, gent de país, Montserrat Ubach, Joan Senent, Esteve Petit i Carles Ribera. Foto publicada el 19 de juliol de 2018 al blog de l'Associació Catalana de Bioespeleologia amb motiu dels 50 anys d'expedicions espeleològiques al Marroc. Foto: Arxiu M. Ubach.

COMPENDI IFRI N'TOUAYA (N'TAOUYA)

Montserrat Ubach i Tarrés

Sarawak. Exploracions i Geografia

Introducció

L'article de Lluís Auroux dedicat a l'aspecte sagrat d'aquesta cova de Ait M'Hammed, amb el deliciós relat que fa de la cerimònia que va presenciar durant la seva visita el 2013 i el "rescat" i transcripció del meu article "Una noche en la Ifri N'Touaya" publicat a Espeleòleg núm 2, m'ha fet reviure una de les experiències espeleològiques més inoblidables.

De fet, inoblidable ho va ser tota aquella expedició organitzada pel Centre Excursionista de Catalunya (Campament Atlas-66) en la qual hi vam participar 35 persones entre muntanyencs, escaladors, espeleòlegs i científics: els preparatius, la il·lusió per poder-hi anar (el CEC em va subvencionar una petita part del viatge per ser "la més joveneta" del grup i no tenir ni un duro); la primera vegada que me n'anava lluny de casa sense la mare i, per si no fos prou, "al continent Africà", un nom que només de pronunciar-lo ja m'emocionava i em prometia les més extraordinàries aventures...

I quasi 20 anys després, per Setmana Santa de 1984 tornava a Ait M'hammet, aquesta vegada amb Toni Nubiola, Carme Picañol i Oleguer Escolà, amb l'objectiu de fer la topografia de la Ifri N'Touaya i la del Iri Bouygl-Maine (Iri Subils–Godoy) explorades el 1966.

Res havia canviat. Tampoc aquesta vegada vam aconseguir veure la cova sense gent, ni la galeria d'entrada "neta d'ofrenes", ni sense que ningú fes algun ritual per aconseguir els dons dels déus que hi habiten. Fins i tot, "en directe",vam poder gravar a l'entrada el desagradable degollament d'unes gallines on no hi va faltar sang ni fetge.

Si bé, doncs, aquest article es centre en l'aspecte Sagrat de l'Ifri N'Touaya, hem considerat complementar-lo amb una recopilació d'allò publicat sobre la cova: "Exploracions a Ait M'Hammed (Gran Atlas, Marroc)" Oleguer Escolà i Montserrat Ubach. Espeleòleg-37-1986; Topografies del 1984 (ERE) i dels espeleòlegs francesos del Gran Sud-Oest (2003-2005-2007). També amb els resultats bioespeleològics de la cova en el curs de les campanyes al Marroc de l'Associació Catalana de Bioespeleologia i unes fotografies inèdites (Atlas 1984) per a il·lustrar l'interior de la cavitat i les seves cerimònies.

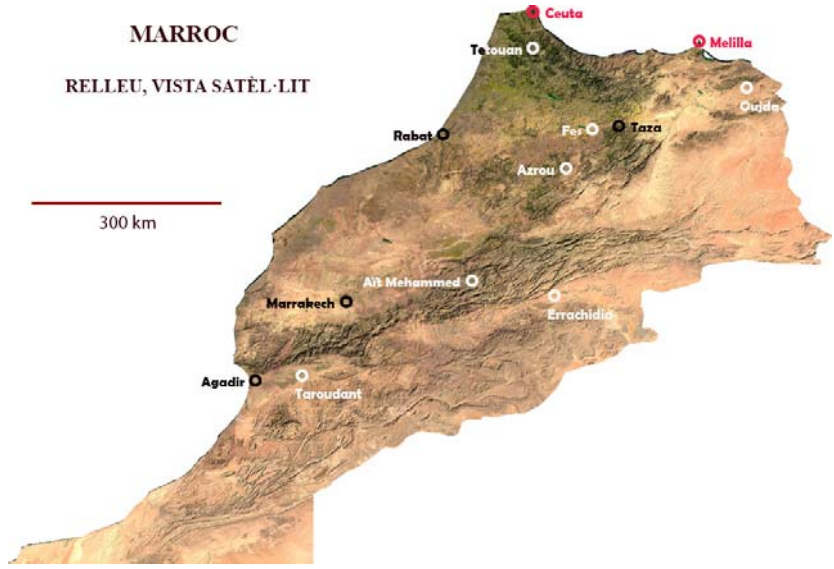

Gran Atlas 1984 (1)

Expedició ERE Atlas -84. Setmana Santa. Quatre espeleòlegs i un Seat Panda carregat fins el sostre.

Ait M'Hammed

El poblat d' A'it M'Hammed forma part d'una comunitat que rep aquest mateix nom, en la qual viuen actualment uns 16.000 habitants. Es troba en el Gran Atlas Central, a uns 290 km a l'est de Marrakech i 30 km al SE d'Azilal, tot anant per la carretera que va a Taban (la vall d'Ait Buguemez).

Es tracta d'una interessant zona, situada a 2.000 m d'alçada i oberta en calcàries juràssiques, pràcticament horitzontals, en les quals les abundants precipitacions hivernals han format sistemes hidrològics actius de considerable importància.

Ifri N'Touaya. Situació

A 1 km d'Ait M'Hammed, anant per la pista que va a Tamda, cal trencar cap a l'esquerra per la torrentera que hi ha a l'alçada de la casa forestal. A 500 metres, pel torrent, ribera esquerra (prop d'una construcció que serveix de dipòsit per aigua i al peu d'un petit cingle de menys de 20 m d'alçada) s'obre el pòrtic, orientat a l'oest, de la Ifri N'Touaya. Actualment, en cotxe s'arriba fins a 25 m de la boca (2 km des del poble).

*Coordenades **(2)**:*
X = 399,500,
Y = 144,300,
Z: 1.650 m

Geologia

Aquesta cova és excavada a les calcàries del Bajocia-Bathonia (Juràssic mitjà) amb estratificació horitzontal, paral·lela a la superfície de l'altiplà sota el qual circula el rierol, a una vintena de metres de fondària.

Descripció

Pòrtic de 2 m d'alçada per uns 4 d'ample, pel qual surt un rierol captat a la sortida. Cabal escàs, a l'estiu quan no està en crescuda, d'uns pocs litres/segon. La galeria és de mides bastant regulars, amb una amplada d'uns 2 a 4 m i una alçada de 1 a 3 m, en direcció S. Als 150 m es produeix un canvi i continua finalment cap al SE. Als 372 m li prové un afluent de la dreta (esquerra hidrogràfica) per una galeria de secció no gaire més petita que la principal, la qual es va topografiar fins als 350 m, on l'aigua és profunda i cal nedar-hi: es van recórrer 40 m més per aquest conducte inundat, fins al punt on, el cada vegada menor espai entre el sostre i l'aigua impedí la progressió.

Aquest afluent presenta una planta meandriforme, amb trams que van de 5 a 30 m i que, fins als 190 m, prenen una direcció general SE. A partir d'aquí, s'orienten més clarament vers l'E.

(1) Extracte d'una part de l'article "Exploracions a Ait M'Hammed (Gran Atlas, Marroc-1984)", d' O.Escolà i M. Ubach, dedicat a la descripció i topografia de l'Ifri N'Touaya.

(2) Segons "Cinq années d'explorations souterraines au Maroc, de la Société Spéléologique du Maroc, 1953"..

Tornant a la galeria principal, veiem que aquesta té la direcció E, amb petites zigazagues, fins als 688 m.

En aquest punt, la cova gira en angle recte i continua 60 m més, vers el N. Nous trams de 10 a 30 m, de direcció general NE, ens porten fins als 906 m de l'entrada, tot seguint per un curs d'aigües subterrànies que no es presenten, en aquesta ocasió, massa profundes.

Per aquest motiu cal, però, abandonar els bots en alguns punts per franquejar els blocs o zones de gours que apareixen en aquest sector de la galeria principal, alhora que podem observar en el sostre algunes curioses i erosionades xemeneies que semblen oferir possibilitats de comunicació amb l'exterior.

Continuem en direcció N i topografiem fins als 1.030 m de la boca. Les aigües són profundes i el sostre es va abaixant cada vegada més. Això fa que, després de nedar 85 m per aquest conducte gairebé inundat del tot, decidim donar per acabada l'exploració.

El recorregut real topografiat ha estat de 1.379m.

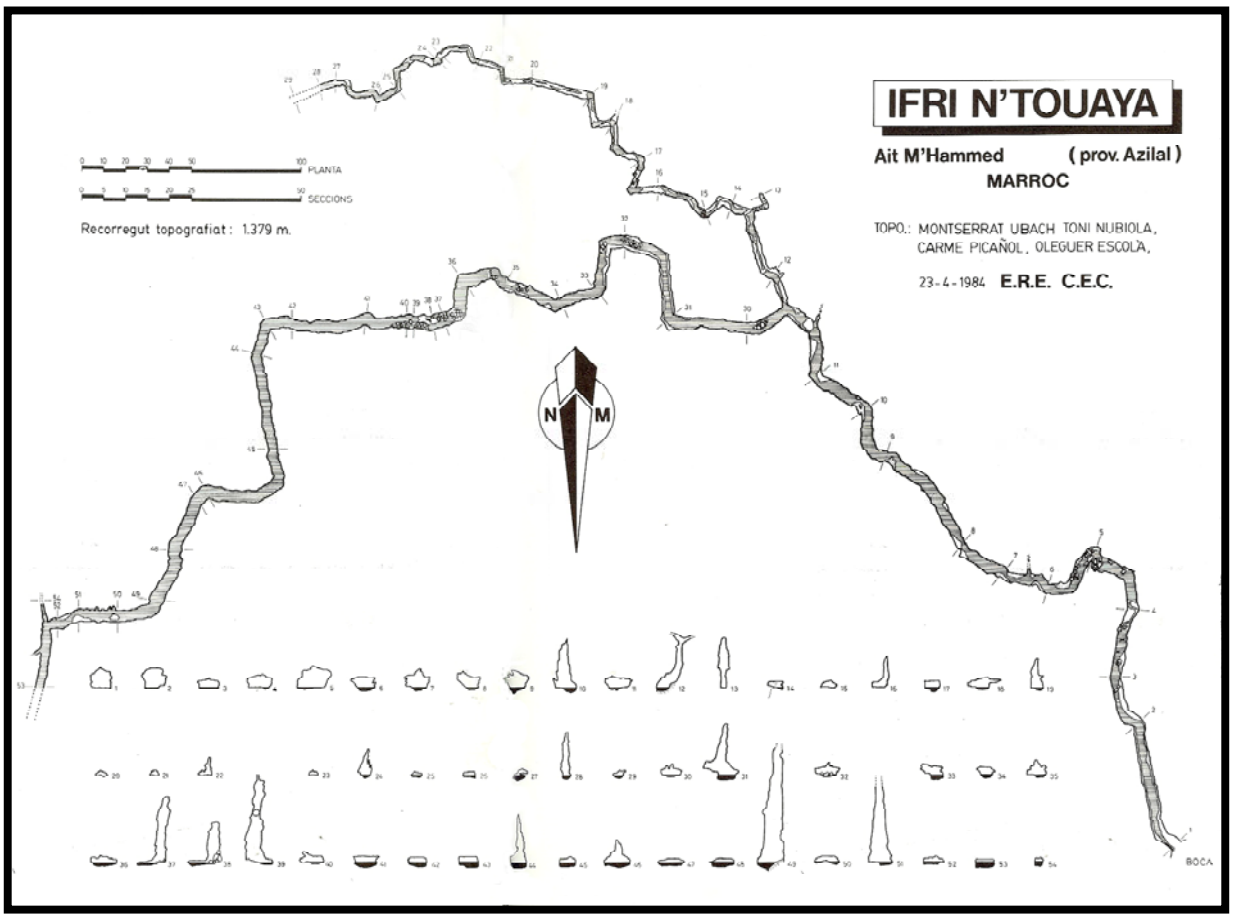

Ifri N'Touaya, 1984. Foto:T. Nubiola.

Durant tres anys (2003,2005 i 2007) els espeleòlegs francesos del Grand Sud-Ouest, sota la direcció de Fabrice Rozier, aprofitant el baix nivell de les aigues, aconsegueixen superar el recorregut topografiat de la l'Ifri N'Touaya en la campanya de l'ERE del 84 i assolir els 3.053 metres.

Reproduïm seguidament la topografia i alguns paràgrafs sobre la cova publicats a SpéléOc, 2008.

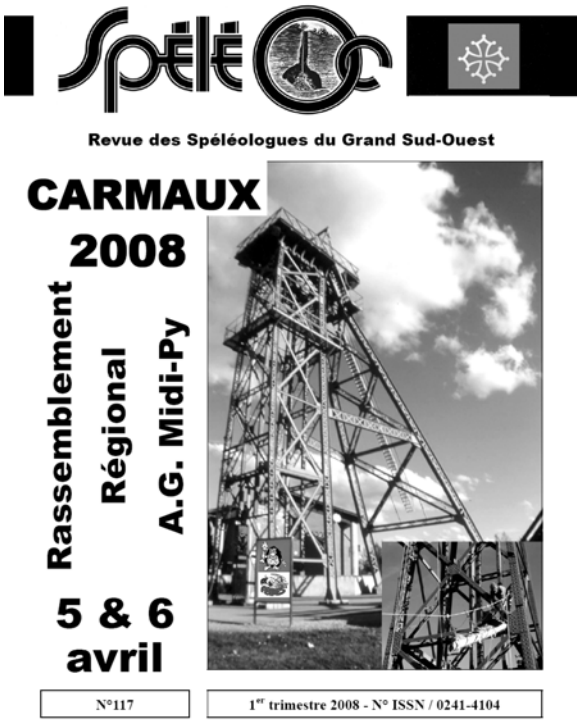

Expédition Centre Atlas 2007

Sylvain Boutonnet, Joël Doat, Christian Nespoulous
Fabrice Rozier, Barbara Linères

IFRI N' TAOUYA
(grotte de la femme noire)

En 2005, nous avions topographié 2 kilomètres de galeries dans cette rivière souterraine sans avoir pu toutefois en atteindre le terminus.

Cette cavité est connue de longue date par les populations locales, beaucoup de croyances l'entoure et des pratiques rituelles s'y déroulent fréquemment dans la zone d'entrée. Dépôts de sous-vêtements féminins, qui sont censés apporter un mari dans l'année à celles qui tentent leur chance, égorgeage de volatiles en tous genres dans on ne sait trop quel but.

Malgré cette fréquentation, les zones éloignées de l'entrée n'ont visiblement pas été explorées et elles ont constituées l'un des objectifs de notre expédition.

Nous avons exploré la cavité sur plus de 4 kilomètres au cours des nombreuses incursions que nous avons pu faire toujours plus en amont dans le réseau, 3053 mètres y ont été topographiés. Les niveaux d'eau très bas de ce début d'automne nous ont permis de pousser nos explorations relativement loin, mais malgré cela, nous avons fini par rebrousser chemin à force de franchir des voûtes mouillantes plus sévères les unes que les autres, toutefois nous n'avons jamais butté sur un siphon.

Les extrêmes amonts de cette cavité restent à explorer, l'exploration est rendue assez difficile par le caractère très aquatique de la cavité et la morphologie des galeries, qui, sur plus de deux tiers du parcours connu, force les spéléologues à progresser allongés ou à quatre pattes dans l'eau.

Thierry Bonnafous, Sylvain Boutonnet, Christian Nespoulous, Maxime Molinaro, Barbara Linères, David Dohin, Chrisine Boyer, Fabrice Rozier, Samuel Boutonnet, Lucienne Weber, Stéphane Dalmayrec, Dominique Victorin, Hamid Lemasra, Samuel fernandez, Hassin, Nadir Lasson. Accroupi, Joël Doat.

PLAN

Profondeur : + 11 m
Développement topographié : 3053 m
Développement non topographié : 500 m

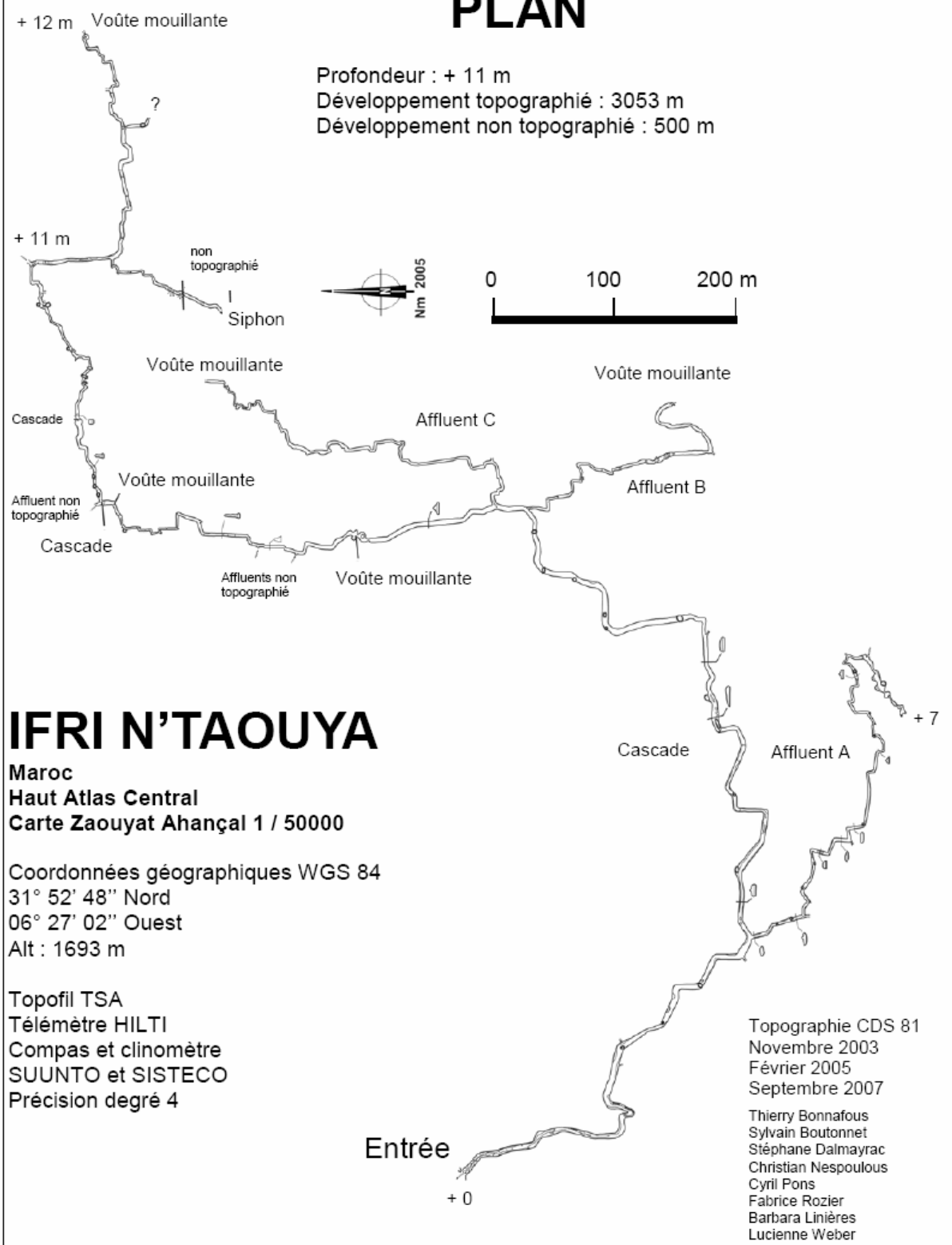

IFRI N'TAOUYA

Maroc
Haut Atlas Central
Carte Zaouyat Ahançal 1 / 50000

Coordonnées géographiques WGS 84
31° 52' 48'' Nord
06° 27' 02'' Ouest
Alt : 1693 m

Topofil TSA
Télémètre HILTI
Compas et clinomètre
SUUNTO et SISTECO
Précision degré 4

Topographie CDS 81
Novembre 2003
Février 2005
Septembre 2007

Thierry Bonnafous
Sylvain Boutonnet
Stéphane Dalmayrac
Christian Nespoulous
Cyril Pons
Fabrice Rozier
Barbara Linières
Lucienne Weber

SARAWAK Exploracions Geografia

Fauna entomològica estudiada de l'Ifri N'Touaya

Associació Catalana de Bioespeleologia

Crustàcis isòpodes:

Fam. Trichoniscidae. *Trichoniscus soloisensis* **Vandel 1959**

Aràcnids Araneids:

Fam. Argiopidae. *Meta segmentata* **Clerck 1757**

Fam. Erigonidae. *Scotoneta barbara* **Simon 1919**

Insectes Coleòpters:

Fam. Carabidae:

-*Paranchus albipes* **Fabricius 1796**

-*Nebria rubicunda maroccana* **Antoine 1925**

-*Ocydromus (Peryphanes) maroccanus* **Antoine 1923**

-*Ocys harpaloides* **Serville 1921**

-*Trechus zaerensis* **Antoine 1928**

-*Subilsia senenti* **Español 1967**

-*Ifridytes mateui* **Quèinnec& Deuve 1994**

Fam. Staphylinidae:

-*Domene (Spelaeomene) pastori* **Hernando & Comas 2014**

- Fam Leiodidae

-*Choleva kocheri* **Henrot 1962**

Trechus zaerensis

Meta segmentata (d'internet)

Comentaris sobre les espècies dels coleòpters dels gèneres *Subilsia*, *Ifridytes*, *Domene* i *Choleva*

-*Subilsia senenti* Español

En la primera expedició catalana al Marroc, l'any 1966, l'equip de l'ERE va recol·lectar un coleòpter excepcional que va ser determinat pel Dr. Francesc Español com un nou gènere i espècie. Al disposar, però, d'un sol exemplar femella, en va fer una determinació sistemàtica i el va incloure dins del grup dels *Duvalius* (Trechidae). El 1968, en una posterior expedició, també catalana, es va capturar el mascle, la qual cosa va permetre a Español reafirmar-se en les seves opinions i fer-ne la descripció complerta.

Els estudis científics actuals analitzen els ADN de les espècies per tal d'esbrinar el seu origen i saber quan van iniciar la seva adaptació al medi subterrani, així com conèixer les línies filètiques de divergència d'espècies, però aquest anàlisi no s'havia pogut fer de la *Subilsia* per no disposar de cap exemplar conservat correctament.

Posteriors expedicions espeleològiques catalanes van visitar moltes cavitats de la regió sense cap èxit en aquest sentit. L'any 2001, l'Associació Catalana de Bioespeleologia va iniciar l'ambiciós projecte d'organitzar cada any una expedició al Marroc per a anar visitant diverses regions a la recerca de la *Subilsia*, entre altres.

L'objectiu es va assolir en la expedició nº 16, de l'any 2013, capturant-ne un exemplar dins la cova Ifri N'Taouya i permetent fer l'estudi complert dels trèquids.

-*Ifridytes mateui* Quèinnec& Deuve 1994

Història:

La primera localització d'aquesta espècie va ser a la cova Caid, l'any 1968, per part d'una expedició catalana. Eren només unes restes, però, tot just veure-les, el Dr. Francesc Español ja va predir que es tractava de quelcom excepcional.

Aquesta opinió va ser compartida pel Dr. Joaquim Mateu quan Español li va mostrar el material. Mateu ho va posar en coneixement dels seus col·legues francesos els quals van anar a la cova en diverses ocasions fins que, el 1993, van capturar un exemplar viu a una cavitat no molt llunyana a la del Caid: la Ifri n'Taouya. Però van haver de passar uns 25 anys per a poder descriure aquesta nova espècie!

Dins del Projecte de Bioespeleologia Atlas al Marroc, l'Associació Catalana de Bioespeleologia, tanmateix que per la Subilsia, va repetir moltes visites a l'Ifri N'Taouya per a aconseguir capturar algun Ifridytes. L'èxit va arribar en l'expedició nº 11 de l'any 2009 en que es va capturar un exemplar, a partir del qual es va poder fer l'anàlisi ADN.

Paranchus albipes.

Choleva kocheri.

Domene (Spelaeomene) pastori
Hernando & Comas 2014

Els coleòpters cavernícoles del gènere *Domene* colonitzen algunes cavitats marroquines. En el curs de les expedicions anuals al Marroc de l'Associació Catalana de Bioespeleologia s'han descobert diverses noves espècies. Precisament en la 15ª expedició de l'any 2012, una de nova a l'Ifri N'Taouya.

En les cavitats d'Ait Mehammed hi viuen dues espècies d'estafilínids del gènere *Domene*. Fins ara només s'ha trobat un exemplar de cada espècie, tot i les nombroses visites fetes a la regió per part de l'ACB. Igual que passa amb la Subilsia i l'Ifridytes, son espècies rares de trobar, tot i tractar-se d'insectes de mida gran (10 a 14 mm).

Choleva kocheri **Henrot 1962**

A la descripció de l'espècie es citen com paratypus les captures fetes a la "Grotte Dar el Caïd" i a "Grotte de la rivière souterraine a Aït M'hammed" que correspondria a la Ifri N'Taouya.

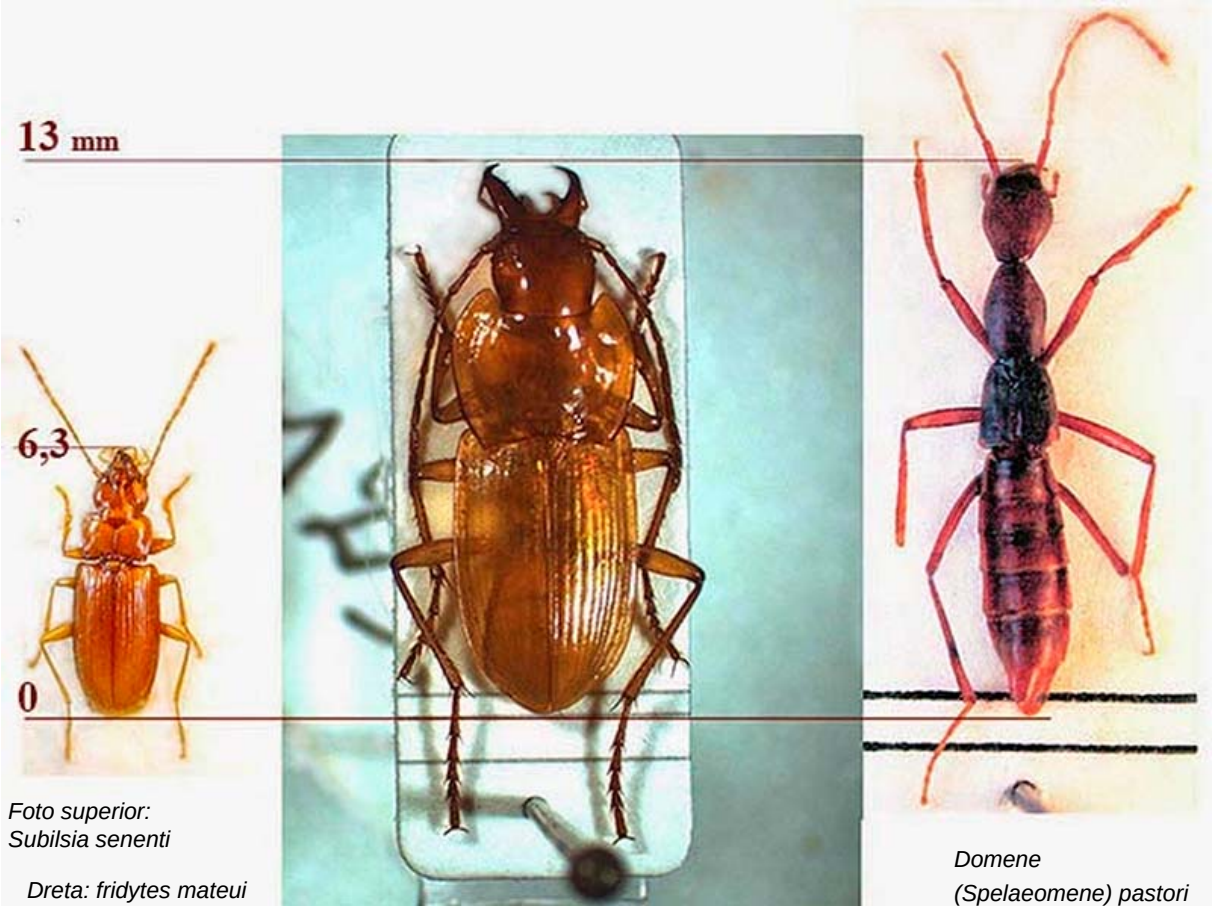

Foto superior: Subilsia senenti

Dreta: fridytes mateui

Domene (Spelaeomene) pastori

Crustàci amfípod gammàrid.
Foto: Meseguer

Resultados de una campaña biospeleológica en el Gran Atlas Central. Coleópteros

POR

F. ESPAÑOL

Organizada por el Centro Excursionista de Cataluña, tuvo lugar en la segunda mitad del pasado julio una expedición deportivo-científica al Gran Atlas Central (Atlas 66). Entre los participantes figuraba un grupo del «Equip de Recerques Espeleològiques» (E. R. E.) constituído por la Srta. MONTSERRAT UBACH y los Srs. JUAN SENENT, CARLOS RIBERA, ESTEBAN PETIT, RAMON VIÑAS y ENRIQUE OLTRA, todos ellos estrechamente vinculados a nuestro Museo de Zoología, cuyo cometido fue el de explorar el dominio subterráneo de la región de los Ait M'Hamed.

En el curso de la citada campaña los mencionados espeleólogos recogieron una variada representación de fauna cavernícola actualmente en vías de estudio por parte de diferentes especialistas entre los que se ha repartido dicho material.

Por lo que a los coleópteros se refiere, a mi reservados, los resultados han sido particularmente interesantes gracias al descubrimiento de un notable troglobio, de morfología muy especial y para el que precisa crear una nueva sección genérica a colocar, muy posiblemente en la serie filética de los *Duvalius (Trechidae)* con la que presenta indudables afinidades. El haberse sólo recogido un ejemplar ♀ y el hecho de residir en el ♂ los principales caracteres de filiación de estos insectos, no permiten ser más explícito en cuanto a la posición sistemática de tan original novedad. A ella dedico la presente nota en la que me ocupo también del resto de coleópteros capturados, excepción hecha de algunos estafilínidos al margen de mi especialidad.

Todo el material estudiado, incluído el tipo del nuevo género y especie, ..ha pasado a enriquecer las colecciones de nuestro Museo de Zoología.

Resum del treball del. Dr. Francesc Español
"Resultados de una campaña biospeleológica en el Gran Atlas Central. Coleópteros. *Miscelánea Zoológica*, 2 (2): 47-52, 1967", *on descriu la Subilsia Senenti, dedicat a Josep Subils i Joan Senent.*

Diu textualment:

"Dedicado a nuestro malogrado amigo y colega D. Josep Subils trágicamente desaparecido, junto con su compañero de equipo D. Fernando Godoy, en el curso de una inmersión en el sifón terminal de la Fou de Bor, Bellver de Cerdanya (agosto 1965).

Con ellos ha perdido la espeleología catalana dos de sus miembros más activos y eficientes, y nuestro Museo de Zoología dos de sus mejores colaboradores".

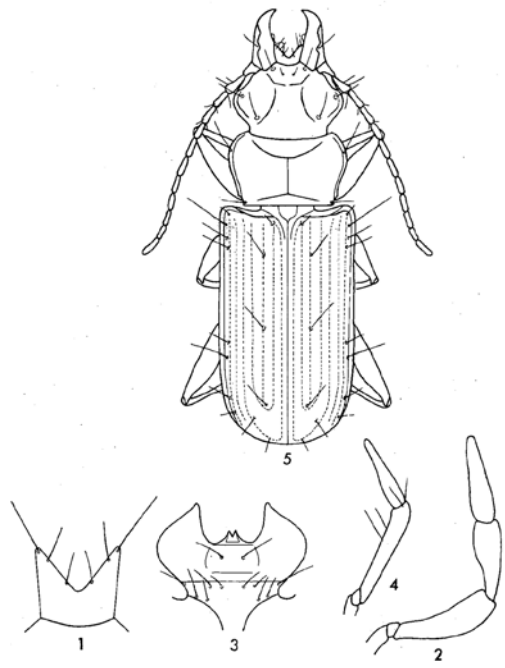

Figs. 1-5. *Subilsia senenti* n. gen y n. sp.: 1, labro; 2, palpo maxilar; 3, labio; 4, palpo labial; 5, hembra holotípica.

Galeria de fotos. Atlas-84

Dona bereber amb el seu fill malalt a l'entrada de l'Ifri N'Touaya per a demanar als Déus de la cova la seva recuperació.

Corrua d'homes i dones berebers entrant a l'Ifri N'Touaya amb dues gallines per a sacrificar.

A l'exterior, més homes degollant gallines, dones desplomant-les, nen "prenent nota"... i espeleòlegs fent fotos.

Foto superior, galeria d'entrada. A pocs metres de l'exterior comencen a aparèixer ofrenes dipositades a les parets i al terra. Foto inferior, les fèmines de l'expedició contemplant el vestit d'una dona i el d'una criatura, entre altres peces de roba femenines, cabells, escapularis i diverses ofrenes als Déus de la N'Touaya.

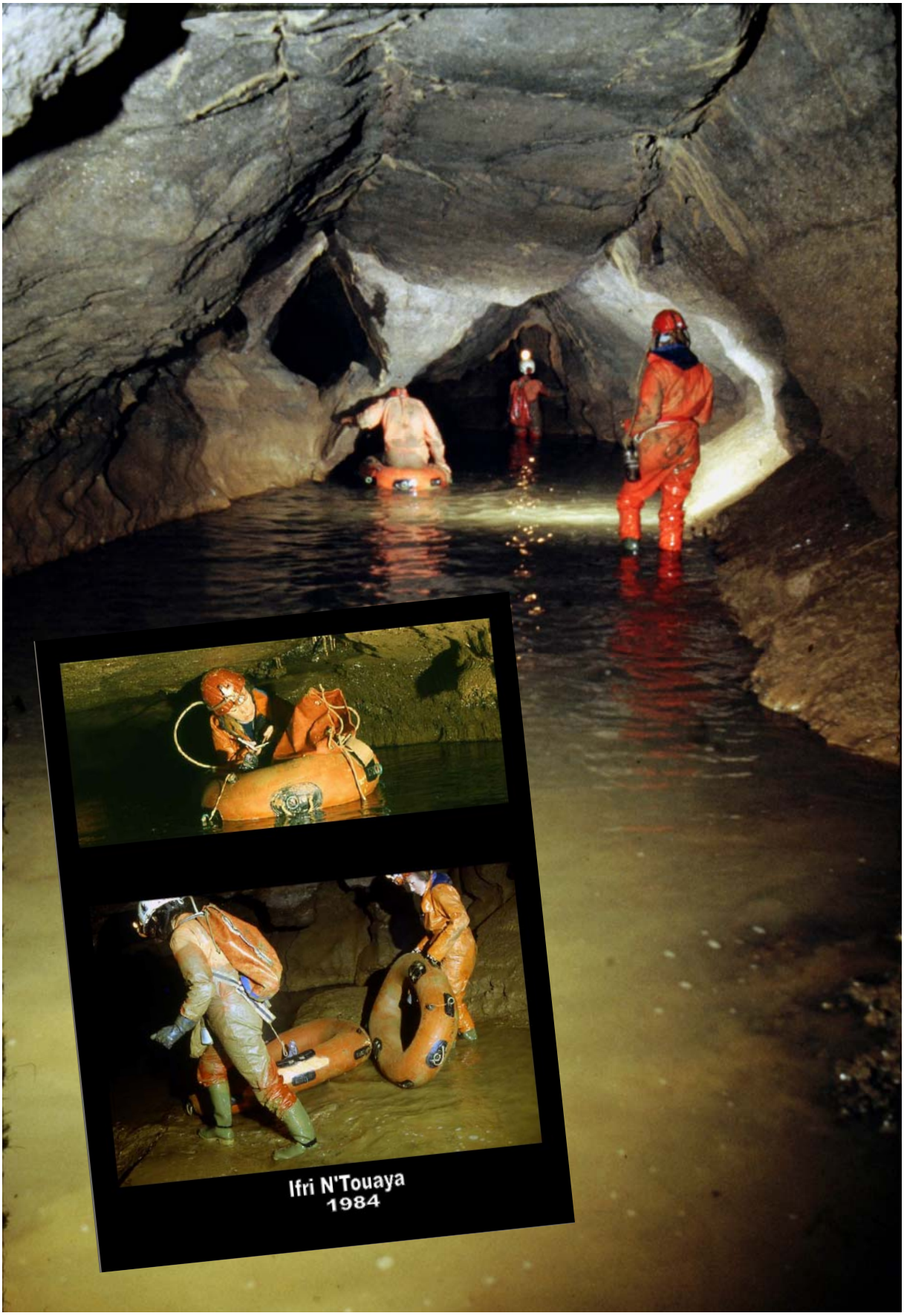

Portada de l'article sobre l'expedició Atlas-84 del blog "Personal i intransferible" de M. Ubach

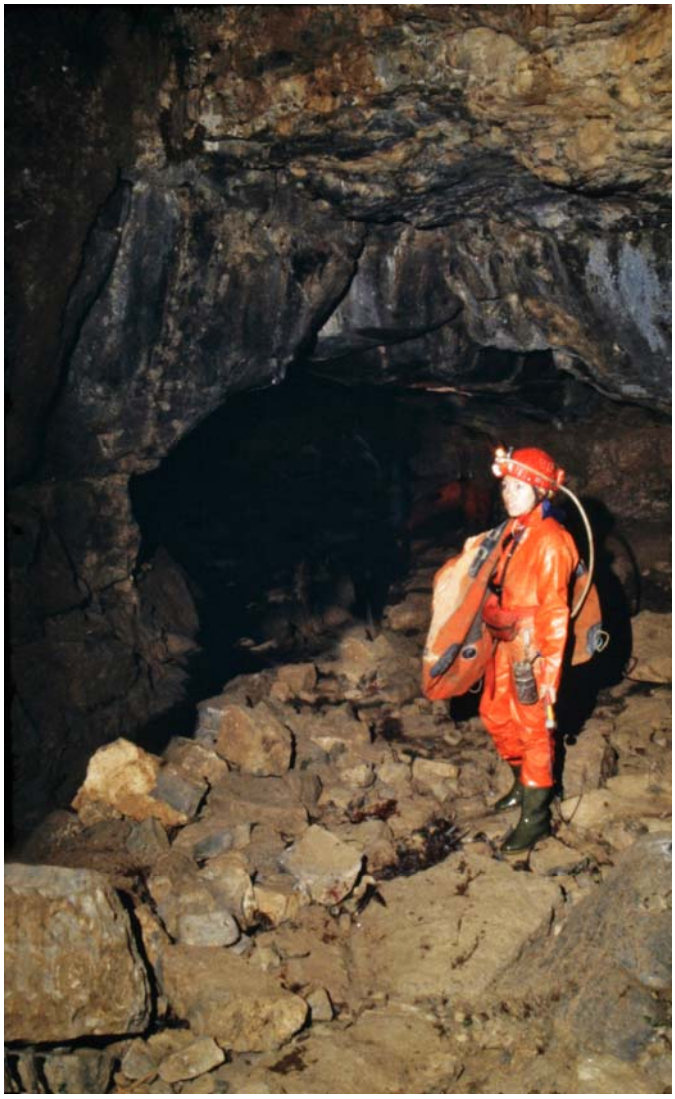

Fotos de la galeria principal i de l'afluent. Es van utilitzar dos bots pneumàtics que va caldre transportar al coll en alguns trams poc profunds. Al final, degut el poc espai entre l'aigua i el sostre, va ser necessari nedar. Es van topografiar 1.379 metres i explorar uns 2 km.

Actualment hi ha 3.053 metres topografiats i 500 més explorats.

Fotos (inèdites): Toni Nubiola

Postal típica dels anys 60-70 d'una noia bereber que van rebre la majoria de familiars dels espeleòlegs del Campament Atlas-1966.

SARAWAK
EXPLORACIONS GEOGRAFIA